

Nota over den Ommegang van het Heilig Kruis en den " koddigen Fitel ,, te Eine.

De nijverige en volkrijke gemeente Eine-bij-Oudenaarde is in Zuid-Oost-Vlaanderen alom bekend voor haar *Ommegang van het Heilig Kruis* en voor haar " *koddigen fitel* ".

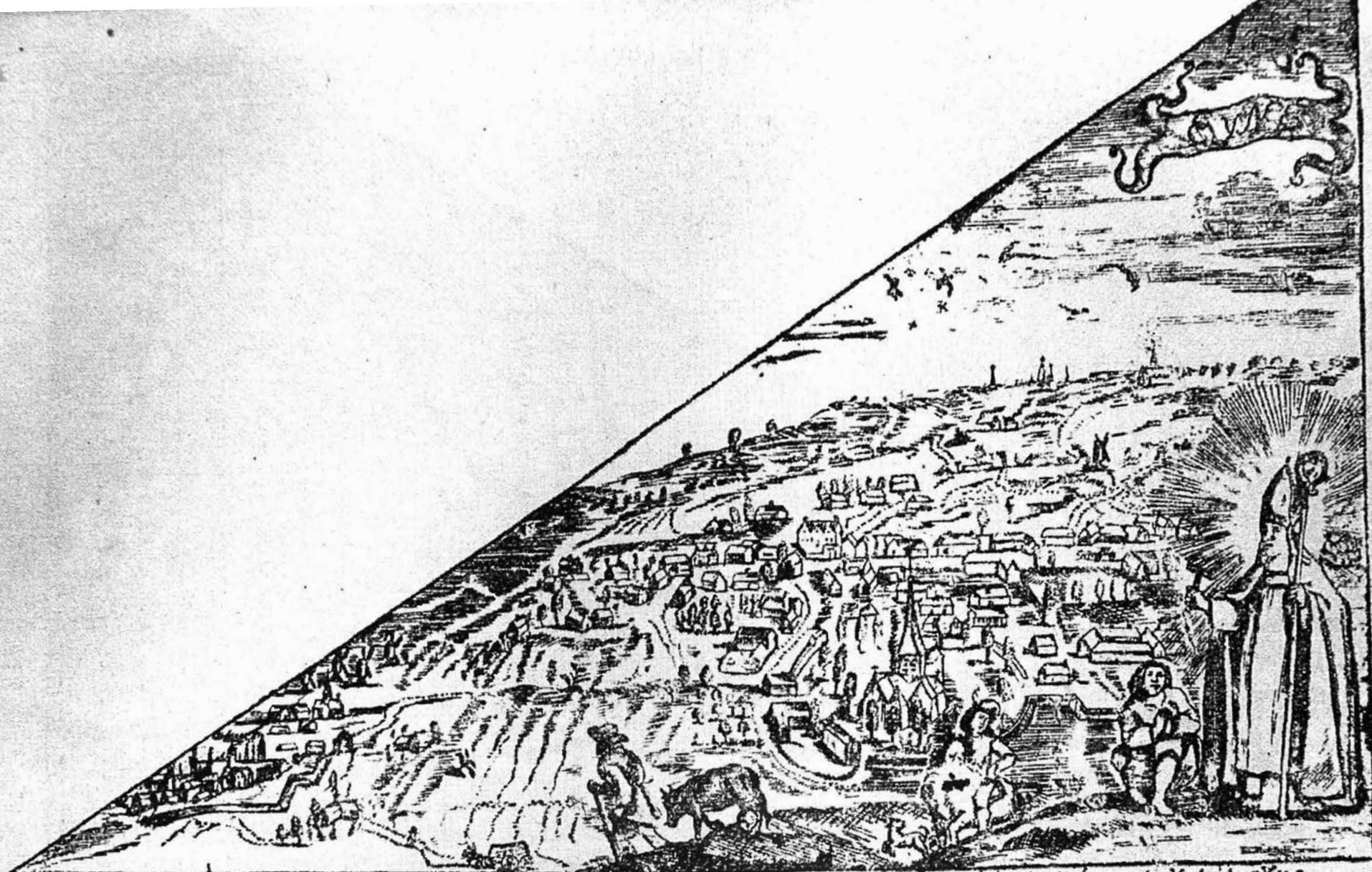
In *le Messenger des Sciences historiques de Belgique*, jg. 1859, blz. 322-334, verscheen een beknopte studie van *Ed. Van Cauwenberghe*, betiteld : " *L'Omganck ou les anciennes cavalcades d'Eyne*, „ over den oorsprong van den ommegang, die nu alle jaren uitgaat op St. Pieter-en Paulusdag (29 Juni). De optocht bestaat uit verschillende ruitersmaatschappijen. vroeger wel acht, sedert den oorlog slechts nog die van Asper, Mullem en Mater, met de maatschappij van St. Eligius van Eine voorop (1) De relikwiekast wordt gedragen door jongelingen, gekleed als kruisvaarders. Zij zijn ten getale van tien, vier dragers en zes eerewachten die ieder een schild dragen. Na de plechtigheid worden de ruiters, op hun paarden gezeten, met de relikwie van St. Eligius, patroon der gemeente, gezegend. Deze relikwie is gesloten in een zilveren hamer, in de achttiende eeuw door den graaf van Kruishoutem geschonken en die met de grafelijke kroon is versierd. Er worden ook bedevaartvaantjes uitgedeeld.

Deze ommegang is zeer oud. De oorsprong ervan gaat terug tot den tijd der Kruistochten.

Toen behoorde de heerlijkheid Eine tot de familie *de Landas*. Deze familie was een der voornaamste adellijke geslachten van Vlaanderen en een der graven *de Landas*, Gerard, was het, die met zijn vrouw Walburga in 1171 de kapel van den heilige *Eleutherus*, bisschop van Doornik van 484 tot 532. die door ketters op 1ⁿ Juli 532 doodgeslagen werd, deed ombouwen tot een kerk en een kapittel van vier kanunniken aan dit heiligdom verbond. Deze nieuwe kerk werd toegewijd aan den h. Eligius. (2) Een der opvolgers van Gerard, *Arnold de Landas*, nam deel aan den vierden Kruistocht, hielp Konstantinopel innemen en

(1) Vroeger was het die van Melden, die voorop reed. Zie verder.

(2) Ed. Van Cauwenberghe, op. cit., beweert ten onrechte. dat voor de XVI eeuw de patroon der kerk St. Eleutherus was. " In onze archieven " schrijft ons de E. H. Dumoleyn, pastoor te Eine, " is er nooit spraak van St. Eleutherus als patroon der kerk,

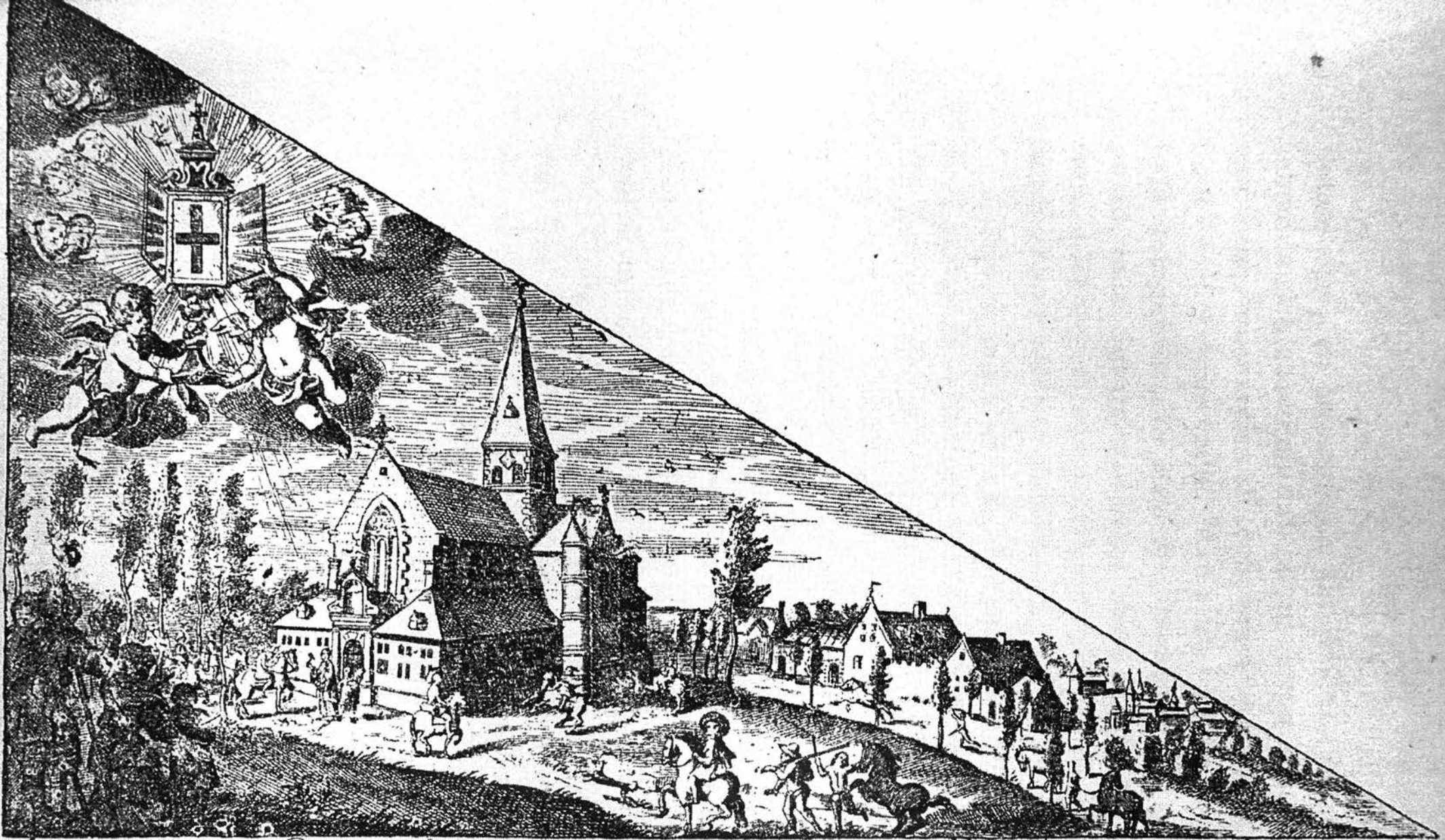
Ghe die met angelen syt beswaert,
Coemt doer tot E. S. bedevaert:

Dient Sint ELOY een Heylsaem man
Die mensch en peirden helpen can

O heYLighen eLOY tot eYne
necMI of aLons DroeVe pYne.

Bedevaartvaantje van Eine (begin der XVIIe eeuw).

(Cliché Van Heurck.)

Tot Eyne comt met snellen spoedt. Het heeft aen IESVS dier-ghelofst. Tien weer ons helpen inden noodt. Door v' helpsaem CrVYs tot eyne
En v' keygh Cruys viert met eode. En ons vyl Satans macht verlost. Tac meer; verlossen vande doot. Maeckt, en bevrydt van al ons peyne

Bedevaartvaartje van Eine (begin der XVIIIe eeuw).

(Cliché Van Heurck.)

Boudewijn van Vlaanderen tot keizer uitroepen. Hij onderscheidde zich zoo zeer, dat, op zijn terugkomst over Rome, hij van Paus Innocentius III een kruis ontving gemaakt uit het hout van het echte kruis. Men zegt, dat toen hij in zijn heerlijkheid terugkwam, de gansche bevolking, de mannen meest te paard, hem tegemoet trok, om hem te begroeten. De relikwie werd plechtig in de kerk gebracht en een broederschap van het H. Kruis werd er gesticht.

Als herinnering aan die plechtige intrede, zou de graaf de Landas de inrichting van een ommevang bevolen hebben, die jaarlijks den Zondag na Kruisverheffing (14ⁿ September) plaatsgrijpen zou en waaraan al de ruiters van zijn rechtsgebied moesten deelnemen. Die van Melden bekwamen het voorrecht voorop te rijden, omdat zij de eerste waren, die den graaf begroet hadden bij zijn terugkomst. Na den ommevang reden de ruiters eenige malen rond de kerk en eindelijk zegende vóór het portaal een kanunnik in ornaat de paarden, die één voor één voorbijstapten. Later ontving ieder ruiter een bedevaartvaantje.

Gedurende de beroerten in de XVIe eeuw werd de kerk van Eine geplunderd, maar de voornaamste schatten, waaronder de relikwie van het H. Kruis, werden gered en geborgen bij de Capucienen te Oudenaarde. Toen de tijden rustiger geworden waren eischte het kapittel van Eine ze terug, maar kon met moeite de relikwie wederbekomen. De paters zouden een deel van het kruis afgesneden hebben voor hun kerk. Ze werden om deze schennis gestraft en nuchter moesten ze ieder jaar, op Goeden Vrijdag, een bedevaart naar Eine ondernemen, en de mis hooren en een hunner moest er een preek houden.

altijd staat er « *collegiale ende parochiale kercke van St. Eloy tot Eyne* ». Volgens Edm. Van der Straten (*Aldenardiana en Flandriana*. Nieuwe reeks, II, Gent, 1898. blz. 115 en vlg) zou de vereering van St. Eligius te Eine haar oorsprong vinden in de vereering door onze heidensche voorouders, in een bosch aldaar, van den god Thor, die ook met een hamer wordt voorgesteld. De eerste geloofszendingen hebben de attributen van Thor aan St. Eligius, die leefde in de VII eeuw en zoo populair in onze gewesten gebleven is, overgedragen, en te Eine zou het Thor-altaar door een kapel gewijd aan den patroon der smeden en den beschermer der paarden vervangen geworden zijn. Wat het gebruik van den hamerslag betreft, dit was bij onze Germaansche voorouders het middel om de aan hun godheid opgeofferde dieren te dooden. Het gebruik werd gekerstend. In plaats van de dieren te dooden, werden ze later gezegend, maar de manier van handelen (hamerslagje op het voorhoofd) is dezelfde gebleven.

In 1578 werd nochtans de oude fiertel (reliëkwiekast) van St. Eligius door de partijgangere van Hembyse gestolen. (1)

In 1647 herielde Mgr Triest, bisschop van Gent, de broederschap van het H. Kruis, waarvan de statuten door hem werden goedgekeurd op 23 Oct. 1647. Bij breve van 5ⁿ Dec. 1647 verleende Paus Innocentius X verschillende aflaten aan de leden ervan.

De plechtige instelling van deze broederschap greep plaats op Kruisvinding van het volgend jaar. Prachtige ruitersgroepen van de omliggende gemeenten namen deel aan den optocht en de godsdienstige plechtigheid eindigde met wedrennen en andere vermakelijkheden. Het was ook de gewoonte, dat, bij gelegenheid van den ommevang, een rederijkerskamer uit het omliggende het een of ander " esbattement " opvoerde.

Zoo werd opnieuw de ommevang ingericht, die wederom verviel ten tijde van Jozef II. Na de Fransche overheersching heringericht, is het een eenvoudige processie geworden en heeft zijn vroegeren luister gansch verloren.

Als bijlagen van de studie van den h. Ed. Van Cauwenberghe vinden wij twee afbeeldingen van platen, die volgens schrijver beide zouden dagteekenen van 1664. Van Heurck in zijn standaardwerk : *Les drapelets de pèlerinage en Belgique et dans les pays voisins*, Buschmann, Antwerpen 1922, blz. 131, weerlegt deze bewering en bevestigt, dat de eerste plaat dagteekent van het einde der XVIIe eeuw en de tweede van het begin der XVIIIe eeuw (2), en dat ze waarschijnlijk zelfs niet door denzelfden kunstenaar vervaardigd zijn geworden. Van Heurck bezit immers een oud exemplaar van dat bedevaartvaantje, dat slechts op een zijde gedrukt is.

De eerste plaat heeft den vorm van een rechthoekigen driehoek, hoogte 231 mm., basis 340 mm. (Verzameling Van Heurck), In een heuvelachtig landschap is het dorp Eine afgebeeld met de kerk in 't midden en in den scherpen hoek zien wij eenige de huizen en windmolens met de vermelding :

(1) In de kerkarchieven staat geschreven : Temple hujus despoliatio seu devastatio per hereticas, facta est 20 mensis septembris 1578..... furate sunt pheretum St. Eligii, hujus ecclesiae patroni. argento circum obductum.... (Nota van den E. H. Dumoleyn).

(2) Zie ook verder de chronogrammen.

Audenaerde. In den rechten hoek staat St. Eloi in bisschoppelijk ornaat, met een hamer in de rechterhand en den staf in den linker. Aan zijn voeten knielt een pelgrim, die den heilige aanbidt. Boven zijn hoofd is op een banderol de naam *Eyne* gedrukt. Het onderschrift, in disticha opgesteld, luidt: Ghij die met quaelen sijt beswaert / Comt, doet tot Eyne bedevaert / Dient Sint Eloy een Heylsaem man / Die mensch en peerden helpen can / O heYLlghen eLoY tot eYne / NeeMt af aL ons DroeVe pYne. (chronogram : 1664).

Er bestaan exemplaren, waarop de handteekening A. Tack te lezen staat.

Op de tweede plaat (hoogte 213, basis 346, verz. Van Heurck), ziet men de parochiale kerk afgebeeld, op een plein bijna gansch met boomen omgeven. Een groep ruiters staat vóór het portaal, een paard wordt gezegend met den hamer van St. Eligius door een priester in ornaat, bijgestaan door een koorknaap. Op het voorplan, in den rechten hoek, een kreupele en drie pelgrims, die de relikwie van het H. Kruis aanbidden. Deze wordt gedragen door twee engelen in het bovenste gedeelte van de plaat en is omringd van lichtstralen en engeltjes. In den scherpen hoek is het dorp Eine afgebeeld met verschillende kapellen.

Het onderschrift, nogmaals in disticha, luidt.

Tot Eyne comt met snellen spoedt / En 't heijligh Cruys viert met oodt^{moeft} / Het heeft aan Jesus dier-ghekost / En ons vyt Satans macht verlost / T'can weer ons helpen in den noodt / Jae meer : verlossen van de doot / Door V heLpsaeM CrVYs tot eYne / maeCkt, en beVrYDt Van aL ons peYne (1)

Er bestaat nog een andere type van bedevaartvaantje, gedagteekend 1840, zonder naam van teekenaar, maar met het adres van den uitgever : *Lith. van J. Van Bree, Vrijdag markt N° 23, (Gent) (Hoogte : 213 mm., basis : 325 mm., Verz. Van Heurck. Latere afdruk met het adres : Audenaarde, Drukk. Van den Driessche, ook voorhanden in de verz. Célis, Folkloremuseum, Gent)*

(1) Volgens de h. Van Heurck ons in een privaat schrijven meedeelt, zou dit chronogram (1828) foutief zijn. Dit vaantje dagteekent van het begin der XVIII eeuw. De kleederdracht bewijst het.

Ziehier de beschrijving ervan volgens Van Heurck, op. cit. blz. 131-132 :

De droite à gauche. Au premier plan, la place communale, comme tirée au cordeau, partagée en deux parties égales par une rue latérale dans laquelle s'engagent quelques lanciers à cheval. A l'un des coins de cette rue en perspective, une auberge portant l'enseigne : St. Eloy. Une branche d'arbre placée au sommet de la tour de l'église paroissiale annonce la kermesse, A l'avant-plan : de nombreux promeneurs, une diligence, une échoppe en plein vent, un pèlerin dont le chapeau est orné de deux drapelets, un cavalier, un paysan poursuivi par un chien et poussant devant lui deux bêtes à cornes, etc. A l'arrière-plan, la contrée environnante vue à vol d'oiseau avec ses clochers, ses fermes et un moulin à vent. A droite, dans l'angle supérieur, Saint Eloi vu à mi-corps, dans une auréole, en costume d'évêque, le marteau symbolique dans la main droite, la crosse épiscopale dans l'autre, le bas du corps dans un nuage. Au-dessus du saint, dans une banderole : Eyne. Au bas sous l'encadrement les vers suivants : Gij die met kwalen zijt bezwaard / Komt doet tot Eyne bevaerd / Dient Sint Eloy, een heylsaem man / Die mensch en peerd genezen kan / O heyligen Eloy, tot Eyne / Och ! neemt af al ons droeve pyne !

Sous ces vers le chronogramme suivant (1840) : zY Laetnze aLLe nU sChoone VernleUWen Met st eLoYs feestDag hler In JUnY.

Wat nu " *den koddigen fitel* „ (1) betreft, die kwam vóór een zestigtal jaren tot stand bij gelegenheid van de kermis (in September) en ziehier hoe :

Een muzikant had toen de gedachte gekregen een klucht uit te halen. Hij reed gekostumeerd op een hondenkar, gansch met bloemen versierd, door de straten van het dorp. Zijn voorbeeld werkte aanstekelijk en het volgende jaar had hij reeds eenige navolgers en alle jaren nam de optocht in omvang toe. Versierde wagens, een reus met reuzin en kind, groepen gekos-

(1) Wij bedanken den h. Alf. De Vrieze van Eine voor de verstrekte inlichtingen, die ons van groeten dienst zijn geweest bij het opstellen van dit deel van ons artikel.

tumeerde voetgangers, die liepen, zongen en sprongen, luisterden weldra dezen op. En nu gaat jaarlijks op den 2ⁿ Maandag der September-kermis, die begint den 1ⁿ Zondag na Kruisverheffing (14 September), de "fitel", uit. De optocht bestaat gewoonlijk uit :

Hoornblazers te voet of te paard ; de reus, de reuzin en het kind, de witte beer met zijn leider ; de harmonie "Sinte Cecilia", van Eine ; de tamboer-majoor met zijn troep fluiters en trommelaars ; verschillende wijkgroepen mooi uitgedost ; een achttal wagens, verbeeldende op humoristische wijze feiten of gebeurtenissen voorgevallen gedurende het jaar.

De optocht wordt gevormd aan het station te drie uur. Hij vertrekt om vier uur door het dorp naar de wijk *Surkelhoek*, blijft daar wachten tot het donker is. terwijl de deelnemers een "lafenis", nemen. Om acht uur keert de optocht terug door de voornaamste straten der gemeente. Onderweg worden de wagens met rood of groen Bengaalsch vuur verlicht, en er wordt gezongen en gesprongen.

Vroeger werden ook "fitelliederen", gezongen met harmonikabegeleiding. Een dezer luidt :

*" Vrienden, wij zijn al verblijd,
Nu met den kermistijd ;
Wij hebben ons best gedaan,
En de fitel blijft bestaan. "*

Onnoodig er bij te voegen, dat die eigenaardige optocht veel volk van de omliggende gemeenten naar Eine lokt, vooral 's avonds, als de fabrieken uit zijn.

F. Van Es.

Nota : Hartelijk dank aan den h. E. T. Van Heurck voor de bereidwilligheid, waarmede hij de twee cliché's in dit n^o afgedrukt te onzer beschikking heeft gesteld.

F. V. E.
